

MÉDIAJOG, MÉDIAETIKA

A Visegrádi Irányelvek

Tartalomjegyzék:

[Bevezető](#)

[Szerkesztői függetlenség](#)

[Pártatlanság](#)

[Összeférhetetlenség](#)

[Pontosság, kiegyensúlyozottság](#)

[Ízlés, erkölcs, magánélet](#)

[Tudósítás bűncselekményekről](#)

[Választási tudósítás](#)

[Politikai tudósítás](#)

[Tudósítás az erőszakról](#)

[Termék elhelyezése](#)

Oktató: Radetzky András

Kiadás: 2011. augusztus 20.

Felhasznált irodalom: Charles Fletcher: Visegrádi Irányelvek. Budapest. British Emb., 2001

Bevezető

Visegrád nevét hallva a többség a négy keletközép-európai ország évek óta tartó együttműködésére gondol. Pedig a város névadója egy legalább ennyire fontos, másik folyamatnak is. Szerény indíttatással eredetileg olyan találkozóhelyül szolgált, ahol a magyar újságírók és politikusok megbeszélhették és megvitathatták, hogy miként lehetne az igazság tükrözésére törekvő médiát megszabadítani az elnyomás félelmétől. Ma katalizátora és hagyományozója annak, amit egyesek a magyar rádiós és televíziós újságírók meghatározó irányelveiként emlegetnek.

Magyar és brit újságírók és politikusok közösen dolgoztak azon az egyedülálló programon, amely a Visegrádi Folyamatból a Visegrádi Irányelvekben kristályosodott ki. Ami a kezdetektől megkülönböztette ezt a sorozatot más konferenciáktól és találkozóktól az a határozott irányvonal volt, mely szerint ez nem csupán egy újabb, szakmai szócséplés lesz, sokkal inkább egy olyan hely, ahol tetteket kezdeményeznek. Visegrád elsősorban egy folyamat, nem végeredmény, a Visegrádi Irányelvek csupán egy keretszerződés ezen az úton. Ez az összefoglaló esszenciája annak a kiadványnak, mely a műsorkészítők és a politikusok között 1998 óta három összejövetelel lefolytatott viták és megbeszélések eredményeképpen jött létre.

Szerkesztői függetlenség

A Visegrádi Folyamat során a résztvevők, legyenek bár újságírók vagy politikusok, egy dologban egyetértettek: szerkesztői függetlenségnek lennie kell. Pontosabban: szerkesztői függetlenségnek kell lennie. Más szavakkal, az újságíróknak rendelkezniük kell azzal a szabadsággal, hogy félelem és részlehlajlás, majd továbblépve, megfélemlítés vagy fenyegetés nélkül tudósíthassanak. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor azoknak az újságíróknak, akik a sajtó (rádió, televízió, nyomtatott és online termékek) teljes szabadságát követelik, teljesen és vita nélkül el kell fogadniuk, hogy ezt a szabadságot felelősségteljesen kell gyakorolniuk. A sajtószabadság nem jogosít fel arra, hogy valakiről bármi olyat mondjunk, aminek semmi köze sincs az igazsághoz, de még ebben az esetben sem keveredhet a tudósítás a kommentárral, mivel ellentétes az újságírás szakmai értékeivel.

Az újságíró kötelessége, hogy méltányosan, pontosan, igazságosan és kellő pártatlansággal tudósítson a tényekről. A televíziós és rádiós riportereknek tisztában kell lenniük azzal, hogy tudósításaik tényeken és nem megérzésen vagy másodkézből származó információkon alapulnak. Senki sem kíváncsi a riporter véleményére – a hallgatók és a nézők tényeket akarnak hallani. Másrészt azonban a tudósítóktól és a szakosodott riporterektől elvárható, hogy egy aktuális történetről vagy kérdésről elmondják saját olvasatukat. Erre csak olyan újságírók vállalkozzanak, akik jelentékeny tapasztalattal, tudással és tárgyuk átfogó ismeretével rendelkeznek, legyen ez gazdasági, egészségügyi, politikai vagy bármilyen más téma.

A beavatkozás fölötti aggodalom végigkísérte a Visegrádi Folyamatot, és voltak pillanatok, amikor mind az újságírók, mind a politikusok képesek voltak egyetérteni abban, hogy a szerkesztőnek teljes függetlenséget kell élveznie a témaválasztás során. Elfogadott tény, hogy legyen ez bármilyen fontos is, egy gyakorlati kódex nem védi meg a műsorkészítőket a külső beavatkozástól. Ennél sokkal fontosabb, hogy azok az emberek legyenek befolyásos pozícióban saját szervezeteiken belül, akik sajtójuknak érzik az ilyen kódex értékeit. A magas színvonalú folytonosság biztosítása érdekében a közszolgálati műsorszolgáltatóknak fogékonyan kell lenniük a „hely szelleme” iránt; hogy bárki is dolgozik ott, mindig ugyanazok az értékek érvényesüljenek. Ennek a szellemnek tovább kell élnie, függetlenül attól, hogy ki jön, és ki megy el a szervezettől. Néhányan ezt intézményes tudásnak nevezik, mások talán egyszerűen „házi

védjegynek” tekintik. Ha létezik is szerkesztői függetlenség, nem adja meg az újságíróknak azt a szabadságot, hogy eldönthesse, melyik oldalt hallgatja meg, hiszen mindegyik felet meg kell hallgatni. De szükséges-e teret adni minden oldal véleményének ugyanabban a hírcsomagban? Igen, minden számba jöhető véleménynek hangot kell adni, amikor csak lehetséges, egy tudósításon belül is. Egyszerűen nem meggyőző az érv, mely szerint Magyarországon olyan sok párt és résztvevő van (igaz, számuk évről évre csökken), hogy egy riport, mely betartja a fenti szabályt, egy fél órás műsor teljes idejét elveheti. Amikor egy tudósítás vagy egy hangképes riport kiegyensúlyozottságán dolgozunk, a józan eszünkre kell hallgatnunk. A szerkesztői függetlenség alapja a szerkesztői belátás és ítéliképesség. Nem szükséges, hogy egy politikus minden egyes kijelentéséről tudósítsunk, vagy hogy azt ütköztessük az ellenkező oldaléval. A hírérték megállapítása fontos mérőföldkő a szerkesztői függetlenség felé vezető úton.

Visegrádon felmerült a kérdés, hogy ha egy rádiónak két ellentétes hangvételű politikai műsora van, akkor ezzel elérhető-e a semlegesség. Az a nézet alakult ki, hogy amennyiben mindkét műsor egymást követő napokon vagy héten ugyanabban az időszámban kerül sugárzásra, és a hallgatót tájékoztatják arról, hogy egy különleges program egyik részét hallja, abban az esetben, ha mindegyik műsor a pártatlanság, az igazságosság és a minőség ugyanazon szerkesztői elvei alapján készül, valóban kiegyensúlyozottságot eredményez. Egy Visegrádon elhangzott további vélemény szerint a szerkesztői függetlenség végső soron elérhető lesz, de nem az irányelvek elfogadásának, vagy a politikusoknak köszönhetően. Sokkal inkább a piac fogja bevezetni, a hallgatók és a nézők, akik a kialakuló információs korszakban egyre érettebb álláspontot képviselnek és valószínűleg sokkal alaposabb vizsgálat, és kérdés tárgyává teszik a médiatermékeket, mint bármikor az elmúlt ötven évben. Arról a jelenségről beszélek, amelyről már szoltam a német kereskedelmi televíziókkal szemben kialakult spontán elutasítás kapcsán.

Pártatlanság

A Visegrádi Jegyzőkönyv létrehozásakor a résztvevők (más nemzeti és nemzetközi etikai kódexekkel összhangban) úgy döntöttek, hogy magukévá kell tenni azt a nézetet, mely szerint a „kellő pártatlanság” a leghasznosabb a műsorkészítőknek. Más szavakkal, a helyénvaló vagy megfelelő pártatlanság legyen a követendő vezérelv. Az 1998-ban rendezett első Visegrádi Fórumon egyetértés született arról, hogy „a pártatlanság mind a közszolgálati, mint a kereskedelmi vagy független műsorkészítőkre vonatkozik.” A résztvevők egyetértettek abban, hogy nincsen jelentős, meghatározható különbség, mivel a pártatlanság ténylegesen a témák tisztességes kezelését és feldolgozását jelenti, ezt minden műsorkészítőnek el kell fogadnia, függetlenül attól, hogy hol dolgozik. A fórum a kezdetektől fogva ezt tekintette a műsorkészítés központi kérdésének. Ez olyan vezérelv, amely nem szorítkozik kizárólag a hírműsorokra, de áthatja az aktuálpolitikai-, a sport-, a művészeti, a szórakoztató, vagy bármely műsorokat.

Míg a műsorkészítők feladata egyenlő mértékben teret biztosítani a demokratikus vitában megnyilvánuló ellentétes nézeteknek, addig ez nem jelenti azt, hogy az egyensúlyt egyszerű matematikai képletként kell kezelni, vagy hogy kötelező egyenlő megszólalási időt biztosítani minden ellenkező nézetnek. A véleményt minden esetben világosan el kell különíteni a tényről. A szakmailag megalapozott ítéletre viszont mindig szükség van. Minden hírt, legyen az bármilyen formában, kellő pontossággal és pártatlansággal kell bemutatni. A tudósítás legyen szenvedélymentes, a hírértékelés alapuljon azon az igényen, hogy a nézőket kiegyensúlyozottan tájékoztassuk az eseményekről. Gazdasági vagy politikai vitákról szóló tudósítások esetén azokat az egymástól eltérő, legfontosabb véleményeket kell közölni, amelyek a vita idején a legnagyobb jelentőséggel bírnak. A hírértékelés számításba veszi mind a tényeket, mind az érveket. A szerkesztőnek el kell döntenie, hogy egy adott műsor vagy híryanag keretében a

nézetek milyen széles skáláját szükséges megjeleníteni, illetve, hogy a nézeteket a program során több hangképes riportban, tudósításban mutatja be, esetleg több nap alatt. Egy adott időn belül a szerkesztőnek be kell bizonyítania teljes pártatlanságát.

A Visegrádi Folyamat résztvevői következetesen fenntartották véleményüket, miszerint ahhoz, hogy a nemzeti műsorszolgáltatóban, a Magyar Rádióban biztosítva legyen a kellő pártatlanság, létfontosságú, hogy a működésért felelős - a törvénynek megfelelően a Parlament által kinevezett – kuratórium tagjai hasznosítható tapasztalatok összességével rendelkezzenek. Továbbá az a vélemény alakult ki, hogy a közszolgálati műsorszolgáltatásnak a politikai és a gazdasági nyomástól függetlennek kell lennie, és annak is kell látszania. A semlegesség szabályai a közszolgálati és a kereskedelmi, országos, körzeti, vagy helyi médiára egyaránt vonatkoznak. A kellő pártatlanság minden adás esetében elvárt, és biztosítani kell a nézetek széles skálájának ismertetését. Noha az újságíró vagy az interjú készítője magára vállalja az „ördög ügyvédjének” szerepét, a vita tárgyát képező témában soha nem szabad kinyilvánítania saját nézeteit, vagy gondolatait. Az újságíró véleménye, bár kétségtelenül fontos, a legkevésbé sem tartozik a közönségre.

Nem maradhat azonban semleges az újságíró, ha alapvető emberi és demokratikus jogokról és azok csorbulásáról van szó. Világos, hogy a szenvedélymentes tudósítás elvárt és kívánatos egy átlagos körülmények között zajló átlagos parlamenti eseményről, ugyanakkor nehéz megkövetelni ugyanezt a hűvösséget azoktól a munkatársaktól, akik élő adásban tudósítanak terrorcselekményekről, mint tették azt néhányan 2001 szeptemberében, az Egyesült Államok elleni támadás alkalmával. Minden műsorszolgáltatónak, legyen bár földi, kábel, műholdas, közszolgálati vagy kereskedelmi, törekednie kell arra, hogy betartsa a tisztesség, a kiegyensúlyozottság és a pártatlanság minőségi követelményeit. Ez olyan téma, amely legjobb esetben gondot, legrosszabb esetben zavart okoz a helyi műsorkészítők között, akik gyakran úgy vélik, hogy nincsenek közszolgálati feladataik. Néhány esetben, engedélyük alapján valóban nincsen ilyen kötelezettségük, de van olyan érv, mely szerint a nézők és a hallgatók (valamint a hirdető) érdeke az, hogy szemléletében és sugárzott műsoraiban minden műsorszolgáltató ragaszkodjon a közszolgálat valamely eleméhez. Ennek szintje az egyes állomások egyéni döntésének és azon túl irányelveinek függvénye.

Végezetül egy záró gondolat ehhez a fejezethez. Ha be is tartjuk a fentieket, kulcsfontosságú, hogy megnevezzük a forrást. Ne tudósítsunk úgy egy katasztrófáról, hogy saját becslésünket használjuk az áldozatok számáról. Hivatkozzunk arra a szervezetre, amely az adatokat szolgáltatja – idézzük a Vöröskeresztet, a rendőrséget vagy a sajtó tájékoztatásával megbízott csoportot. Természetesen az elején vonakodnak majd adatokat szolgáltatni, egészen addig, amíg körültekintően fel nem mérték a helyzetet.

Összeférhetlenség

Az első Visegrádi Fórumon a résztvevők többször is kinyilvánították, hogy a műsorszolgáltatóknak szoros kapcsolatot kell kiépíteniük a közönséggel. Ne tartsunk ráolvasást, ne okítsunk, de tudósítsunk tisztességesen, pontosan, gyorsan, és legyünk korrektek. A megbízhatóság és bizalom ilyen köteléke döntő lehet. Ha pedig egyszer kiépült ez a kapcsolat, akkor azt ápolni kell. Az évek során a Visegrádi Folyamat olyan rádiós és televíziós Irányelvekké fejlődött, amely egyértelműen kimondja, hogy bármely meghozott és alkalmazott szerkesztői döntésnek alapos szakmai megfontoláson kell alapulnia, és nem szolgálhat semmilyen egyéni nézetet vagy véleményt. Ez nem csak a hírekre és az aktuálpolitikai műsorokra érvényes, hanem minden sugárzott programra.

Úgy tűnhet, hogy az újságírók vannak az érdeklődések frontvonalán, és a legkényesebb helyzetben, különösen akkor, amikor tudósítóként adott témában elemző kommentárokat várnak tőlük. Az élő műsor vezetői is ebben a helyzetben találhatják magukat, mikor interjúkat készítenek. A feltett kérdéseknek lényegre törőnek, a szakmai elveknek megfelelőnek és tisztességesnek kell lenniük. Tulajdonképpen olyan kérdéseket várnak tőlünk, melyeket a néző vagy hallgató maga is feltenne, vagy olyanokat, melyek hallatán a néző a homlokára csap, arra gondolva, hogy bárcsak eszébe jutott volna neki is, mert provokatívak, intuitívak, vagy a probléma mélyére hatolóak. Nem helyénvaló az, ha egy közismert műsorvezető terméket reklámoz vagy olyan árucikk, vagy szolgáltatás népszerűsítésében vesz részt, amely nem illik a cégén belül végzett feladata profiljába. Ez beárnyékolhatja munkája feddhetetlenségét és ronthatja az adó hírnevét.

Ez a jótékonyági munkákra is vonatkozik. Nem megengedhető, hogy az újságíró hozzájárulása adott jótékony célhoz, vagy egy szervezet munkájához összefüggésbe hozható legyen az általa képviselt médiummal. Sok támogatásra méltó jótékony cél létezik, és egy jól ismert arc vagy hang – mint amilyen egy műsorvezetőé – segíthet bármely szervezet céljait tudatosítani és növelni bevételeit. Ez dicséretre méltó, de az adónak jóvá kell hagynia egy ilyen típusú részvételt, és egyértelművé kell tenni, hogy az újságíró hozzájárulása személyes vagy magánjellegű. Ha egy, a műsorvezető vagy újságíró nevével fémjelzett jótékonyági szervezet ellen vizsgálat indul, a műsorkészítő feladata, hogy az esetlegesen tervbe vett interjú előtt felhívja a figyelmet az összeférhetlenségre.

A műsorvezető személyes nézeteit sem élő adásban, sem találkozókön vagy közszereplések alkalmával nem fejtheti ki. Más műsorvezetők – így a gyermekműsorokban vagy a vallásos programokban dolgozók – is szembesülnek kritikai észrevételekkel. Az újságírók nem lehetnek semmilyen politikai párt aktív tagjai, mivel ez összeférhetlenséget okozhat napi munkájukban. Mindenkinek joga van a politikai aktivitáshoz, de a szakmaiságnak ellentmond az, hogy egy, a nagyközönség előtt dolgozó újságíró nyilvánosan támogasson bármely pártot. Egy politikai tudósító nem dolgozhat tovább ilyen kényes területen, ha például magánéletében kapcsolatot ápol egy politikai párt vezetőjével vagy vezető tagjával. Ha a helyén maradna, akkor az újságírót, a politikust és az adót is rossz hírbe hozná. Ez jogosan kérdőjelezné meg az újságíró pártatlanságát. Elfogadhatatlan az is, hogy egy műsorkészítő, előnyös helyzetével visszaélve pénzt, ajándékot vagy kedvezményt kapjon, illetve elfogadjon. A műsorvezetők és az újságírók soha nem készíthetnek fel, vagy képezhetnek ki politikusokat, tisztségviselőket vagy más, lehetséges interjúalanyokat arra, hogy miként adjanak interjút. Ez egyike a legveszélyesebb, égbekiáltó összeférhetlenségeknek. Sajnos ennek ellenére számtalan esetben találunk rá példát.

Pontosság, kiegyensúlyozottság

Visegrádon a résztvevők egyetértettek abban, hogy a pontatlanság a hallgatók és a nézők elvesztésének biztos módja. Abban is egyetértés volt, hogy mivel a közönség a demokrácia magyarországi kiterjedésével egyre érettebbé válik, a műsorokkal szemben is kritikusabb lesz, és nem csupán elvárja majd a pontosságot, de követelni is fogja azt. A szakmai tekintély és a megbízhatóság alapja minden médium esetében a pontosság. Amikor csak lehetséges, tudósítsunk közvetlenül az események helyszínéről, de ha ez nem megy, akkor azokat szóltassuk meg, akik jelen vannak vagy voltak. Fontos, hogy egy történetről több mint egy forrással rendelkezünk. A Watergate-botrány ideje alatt Carl Bernstein és Bob Woodward ragaszkodtak ahhoz, hogy három forrás erősítsen meg minden tényt, mielőtt közölték volna. Ez

a szám normális körülmények között kissé túlzottnak tűnhet, de a vezérelv a pontosság ellenőrzése, majd újra ellenőrzése.

Ha hibát követünk el, helyesbítsünk, tisztázzuk, kérjünk elnézést, majd lépünk túl rajta. Amikor valaki elkövet egy hibát, az gyakran tovább nő, mivel a többi műsor, vagy tudósítás már tényként kezeli, kivéve, ha gyorsan helyesbítik. Archív anyagok felhasználását világosan jelezni kell, és ahol csak lehet, fel kell tüntetni az anyag forgatásának dátumát vagy az időpontot, amire utal. Nem csupán a nyelvezettel véthetünk a pontosság ellen. A fel nem tüntetett archív anyagok vagy szalagok használata zavaró lehet, és aggályra adhat okot. Ne kerüljön a hírek élére egy egyszerű közvéleménykutatás eredménye. Ez pontatlansághoz vezethet. Mindenképpen tudósítsunk közvéleménykutatási eredményekről, de helyezzük a történet összefüggéseibe. Írjuk le a közvéleménykutatás körülményeit, például a megkérdezettek számát, a helyszínt és az időpontot, valamint mindig közöljük a közvéleménykutatás hibahatárát. A közvéleménykutatás sejtet, de nem bizonyít, ezért mindig használjuk a pontos kifejezéseket. Visegrádon felmerült, hogy bármely hírközlő szervezet sebezhetővé válik, ha munkatársai pontatlanok. Pontosabb lehet a hírközlés, ha a szerkesztőségekben nagyobb hangsúlyt kap a munkatársak és a fiatal, a szakmában elhelyezkedni kívánó újságírók képzése és a műhelymunka.

A Visegrádi Folyamat arra a következtetésre jutott, hogy a kiegyensúlyozott tájékoztatás érdekében a közszolgálati médiának anyagilag függetlennek kell lennie. De valóban két különböző kérdéstről van-e szó? A kiegyensúlyozott hírközlés egy olyan szakmai minőségi elvárás, amelyet minden újságíró szeretne elérni és gyakorolni pályafutása során és (amikor csak teheti) másokat is erre buzdítani. Az anyagi függetlenség képessé tehet hatékonyabb és eredményesebb munkavégzésre, de hiánya miatt veszélyeztetné a kiegyensúlyozott végeredményt?

A kiegyensúlyozott tájékoztatás nem azt jelenti, hogy egy párt minden egyes közhíttételére vagy megnyilvánulására reagálnia kell a többit. Néha nem helyénvaló így tenni. Ugyanakkor, ha a kormányzat valamilyen irányváltást vagy kezdeményezést jelent be, a média feladata pontosan, tisztességesen és ellenzéki véleményekkel kiegyensúlyozva tájékoztatni róla - még akkor is, ha az ellenzék lényeges kérdésekben a kormánnyal ért egyet. Az újságíró véleménynyilvánítási szabadságának gyakorlása, mivel kötelességgel és felelősséggel jár, tárgya lehet bizonyos, a törvény által előírt szabályozásoknak, feltételeknek, korlátozásoknak vagy büntetéseknek. Ez egy demokratikus társadalomban is szükséges a nemzetbiztonság, a területi integritás és a közbiztonság érdekében, a zavargások és a bűnözés megelőzéséért, az egészség és az erkölcs védelmében, mások jó hírnevének és jogainak megőrzéséért, a bizalmasan szerzett információk kiadásának megelőzésére és az igazságszolgáltatás tekintélyének és pártatlanságának megőrzése érdekében.

Újságíróként jogos az igény a szólásszabadságra, de fontos a felelősség is, amely magában foglalja a kiegyensúlyozottság vállalását a munkában. A riporternek teljes körű felelőssége a kiegyensúlyozottság biztosítása a tudósításokban. Valahányszor, például egy politikai adás alázatos lesz, vagy külső kontrol tárgyává válik, csökken függetlensége és jelentősége. A műsorkészítők felelőssége feltenni az összes kérdést, amit a hallgató vagy a néző feltenne, ha lehetősége lenne rá. Ez mindennek felett való.

Ízlés, erkölcs, magánélet

Az ízlés és erkölcsi normák kérdése egyike a legellentmondásosabb vitatémáknak a Visegrádi Folyamat történetében, részben mivel közérdeklődésre számító területeket ölel fel, benne az információhoz való emberi jog kérdését és annak eldöntését, hogy mi az, amit még a nézők és a hallgatók érzékenységének megsértése nélkül műsorra tűzhetünk. A műsorkészítőknek

figyelemmel kell lenniük a közvéleményre és érzékenyek arra, hogy mennyire lehet szemléltető az általuk használt hang és kép, anélkül, hogy sértené az embereket. Egyetlen olyan műsorkészítőt sem szabad bátorítani vagy adásba engedni, aki elhatározza, hogy indokolatlanul sérti a közönség ízlését. Visegrádon arra a felismerésre jutottak, hogy a humor gyakran alkalmas lehet az egyébként tabunak tartott területek vagy témák ábrázolására. A komikusok gyakran használják műsoruk alapjául a tárgyhoz tartozó eseményeket, híreket. Amikor ilyen műsor kerül adásba, a műsorszolgáltató felelőssége, hogy a jó ízlés és az erkölcsi normák határait ne lépjék át. Ugyanez a helyzet a sztereotípiával, elsősorban a társadalom hátrányos helyzetű tagjai és a fejlődő országok esetében. A műsorkészítők felelőssége biztosítani, hogy szórakoztatás címszóval ne szégyenítsenek meg, és ne alázzanak meg senkit.

A magánélet vitatott dolog. Ha valaki közérdeklődésre tart számot, akkor el kell fogadnia, hogy az is bizonyos fokú érdeklődést vált ki, hogy magánszemélyként mit mond, vagy tesz. Minden egyes érintett feladata, hogy megpróbálja értelmezni az „érdeklődés fokát”. Egyes közszereplők már a közéletben történő megjelenésükkor tisztázzák, hogy nem tűnnek el semmilyen, általuk a magánéletükbe való betolakodásnak minősített lépést, és mivel ezt egyértelművé teszik, elvárják, hogy a média figyelmétől mentesen élhessék mindennapi életüket. Ha a média ezt megszegi, akkor jöhet a tárgyalás, amit Magyarországon egyes közszereplők még akkor is erélyesen és eltökélten véghezvisznek, ha egy ilyen per maximálisan kiteret a szennyest, vagy hihetetlenül költséges.

Az újságíróknak is rendelkezniük kell ugyanezzel a határozottsággal, amennyiben minden ésszerű kétséget kizáróan meg vannak róla győződve, és bizonyítani tudják, hogy közérdek, amiről tudósítottak vagy próbálnak tudósítani. A közérdek tágabb értelmezésben azt jelenti, hogy valaki magánéletének rendszeres vizsgálatához be kell bizonyítanunk: a nézőknek és hallgatónak érdeke, hogy tudomást szerezzenek a történelekről; esetleg azért, mert az általunk vizsgált személy komoly bűncselekményt készül elkövetni vagy követett el. Az újságírónak ezért a következő kérdéseket kell feltennie:

- Milyen mértékű beavatkozást köteles eltérni egy közszereplő?
- Ki tekinthető közszereplőnek?
- Mit jelent a közérdek kifejezés?
- Van-e különbség a közérdek és a közügy között?
- Milyen viszony van a hivatali titkok és a közérdek között?
- Lehet-e korlátozni a titkosítás jogát?

Az Európai Unióban az emberi jogok törvénye védi a magánélet szentségét, és ezt a törvényt be kell tartani. Az állampolgároknak minden joguk megvan arra, hogy megköveteljék a betolakodástól és vizsgálódástól mentes magánélet lehetőségét, egészen addig, amíg semmilyen törvény- vagy társadalomellenes cselekedetet nem követtek el.

Tudósítás bűncselekményekről

Bűncselekményekről tudósítani mindannyiunkat érintő dolog. A mai társadalomban szokás elfordítani a fejünket, amikor a bűnözéssel szembesülünk, vagy amikor észrevesszük, hogy valaki éppen bűnt követ el vagy készül elkövetni. Félünk a bűnözéstől, annak minden megnyilvánulási formájától. Ezért van az, hogy bűnügyi tudósítóként az újságírónak egyértelműnek és tényszerűnek kell lennie. Nem klinikai pontosságúnak, de távolságtartónak. Bűnügyekről tudósítani nem csupán annyit jelent, hogy beszámolunk az éppen aktuális eseményről – hosszú, fáradságos folyamat szoros kapcsolatot fenntartani a rendőrséggel, az

ügyességgel és a védelemmel, hogy átlássuk az eset minden részletét, amikor az a bíróság elé kerül.

Azzal is tökéletesen tisztában kell lennünk, hogy milyen típusú bűncselekményről kell tudósítanunk. Valószínűbb, hogy a legborzalmasabb, legkomolyabb bűncselekményekhez – gyilkosság, nemi erőszak, súlyos testi sértés – küldenek ki, és alig vagy egyáltalán nem fogunk időt tölteni a vasútállomásokon és a főutcákon dolgozó pénzváltók és zsebtolvajok piti ügyeivel. Ne engedjük, hogy a bűncselekményekről szóló tudósítások eluralkodjanak a médiumunkban! Ha a néző és a hallgató rendszeresen gyilkosságokról és más komoly bűncselekményekről értesül, kötelességünk az összefüggésekről is beszámolni. Ha nem tesszük, rosszul szolgáljuk ki a közönséget. De ne essünk ugyanabba a hibába sem, mint a politikai tudósítók, amikor szembesülnek egy közvéleménykutatással. Összefüggéseiben tudósítsunk a bűncselekményről – ne engedjük a kísértésnek, és ne tudósítsunk csupán egyetlen olyan statisztikáról, amelyet a felelős kormányhivatal vagy maga a rendőrség adott ki arról, hogy csökken a bűnözés. Helyezzük teljes összefüggéseibe a statisztikát.

Soha ne fizessünk elítélt bűnözőnek interjúért vagy nyilatkozatért, és ha a bűnöző, vagy megbízottja ajándékot vagy mást kínál, azt vissza kell utasítani, vagy vissza kell adni. Volt bűnözőnek se fizessünk az általuk elkövetett bűntényekről szóló interjúért, hacsak fontos közérdeket nem szolgálunk vele. Minden bűncselekménynek van áldozata. Ne sugározzunk, vagy ne adjunk le újra olyan információt vagy felvételt, amely szükségtelenül növeli az áldozat fájdalmát. Ne zaklassuk továbbá az áldozatot interjúért. Gyakran örömmel nyilatkoznak, azon az alapon, hogy a megnyilatkozás számukra katartikus lehet – de néha fogalmuk sincs, hogy mibe egyeztek bele és ilyenkor az újságíró felelőssége, hogy körültekintően és figyelmesen elmagyarázza azt, hogy mi fog történni.

Bűncselekményről szóló tudósítás esetén csak akkor lényeges elmondani, hogy a gyanúsított, vagy a tettes egy bizonyos faji, vallási vagy más kisebbséghez tartozik, ha maga a tény az eset, vagy a történetek jobb megértését szolgálja. Más esetben ez lényegtelen és ki kell hagyni a tudósításból. A nyomozásokról és a bírósági eljárásokról szóló tudósítások célja ellátni a nagyközönséget az elkövetésről, a bűnvádi eljárásról és az ítélekezéssel szembeni részletes és kiegyensúlyozott beszámolóval. Az olyan ábrázolások és kijelentések, melyek egy bírósági ügyben előzetesen ítélekeznek, az emberi méltóságot védő alkotmányos jogok megsértésének számítanak, s ez teljes egészében vonatkozik az elkövetők alkotmányos jogaira is. A tudósítások nyelvezetében ezen kívül világosan meg kell különböztetni a feltételezett és a bizonyítást nyert bűnösséget. Ne felejtsük: a bíróság ítéletéig a vádlott ártatlannak tekinthető (az ártatlanság védelme). A gyanúsított bűnösként való ábrázolása az ítélet kihirdetése előtt még akkor is tilos, ha előzetesen a vádlott beismerte tettét. A gyanúsítottak, tettesek, áldozatok és más, a bűncselekménnyel kapcsolatos személyek nevének és fényképének nyilvánosságra hozatalakor nagyon óvatosan kell mérlegelni a közérdek és az érintettek emberi jogai között.

Abban is egyetértés született Visegrádon, hogy a jogos közérdeklődés nem igazolja a szenzációhajhászást.

Választási tudósítás

A szabad, tisztességes és pártatlan választási tudósítás minden, a hivatását komolyan vevő újságíró törekvése. Célul kell kitűzni, hogy a választási visszaélésekről a politikusok, a pártok, a kormány, az ellenzék, a hadsereg, a közvélemény, a szerkesztő vagy a tulajdonos rosszallásától mentesen tudósíthassanak. Szintúgy vállalniuk kell az ezzel a szabadsággal járó felelősség súlyát, és ragaszkodniuk kell a törvényekhez, valamint a szabályozó testületek elvárásaihoz. De nem minden ország újságírói rendelkeznek hasonló mértékű szabadsággal

vagy bármivel, ami már megközelítené a szólás, nem is említve a tudósítás szabadságát. Minden újságírónak kötelessége támogatni a sajtószabadság kivívását.

Visegrádon hangsúlyozták, hogy a politikusoknak és a tisztségviselőknek is kötelessége hagyni, hogy az újságírók szabadon, beavatkozás, fenyegetés vagy megfélemlítés nélkül tudósítsanak. Mindig minden jelen lévő politikus egyetértett ezzel a nézettel. Annál inkább aggasztó volt, amikor helyi televíziósok és rádiósok arról számoltak be a 2001-es Visegrádi Fórumon, hogy még mindig zaklatják, fenyegetik és megfélemlítik őket. Mindez még egyértelműbbé válik a választási kampányok idején. „Helyi szinten, ha egy párt tart egy sajtótájékoztatót és azon nincs ott a helyi televízió, akkor a címdalra jelenik meg a helyi lapban. Ha egy semmitmondó sajtótájékoztatóból nem készítünk anyagot, szintén úgy érzem, hogy pellengérré állítanak bennünket. Nézzük meg, hogy kik adják a helyi televízió működéséhez a pénzt: a helyi politikusok. Próbáljuk meg, hogy valamelyik helyi párt rendezvényére nem megyünk el, azonnal megnézhetjük magunkat a költségvetési szavazáskor.” - mondta az egyik helyi televízió főszerkesztője.¹

A helyi rádiók egy részének és televíziók többségének aggasztó helyzete sokakat nyugtalanított: „Elképesztő politikai nyomás nehezedik a helyi tévékre Magyarországon, sokkal nagyobb, mint általában más médiumokra. (...) Ennek az oka, hogy a televíziózás nagyon sokba kerül, és egy átlagos magyar város nem tud nyereségesen eltartani egy televíziót. Miközben a kis helyi rádiók egy része független és magánkézben van, addig a televíziók döntő többsége önkormányzati tulajdon, vagy jelentős támogatást kap az önkormányzattól. (...) Ha mindehhez hozzáteszük a magyarországi helyi média siralmas állapotát, akkor nem túl nagy optimizmustól duzzadhat keblünk. Ezzel szemben az optimizmusra valamelyest okot ad az, hogy ezeket a helyi, vagy akár országos médiumokat egyre inkább olyan emberek művelik, akik az újságírást professzionális szinten, már nyugati példákban tanulva, már levetkőzve mindenféle betegséget, oly módon tudják művelni, hogy esélyt adnak arra, hogy a tehetséges újságírók, kreatív módon akár kicsit kijátsszák a helyi politikát.”²

Politikai tudósítás

Érthetően nehéz tisztességesen, pontosan és pártatlanul tudósítani politikai kérdésekről egy olyan országban, ahol a sajtószabadság demokratikus értelmezése és jogi alátámasztása teljes egészében hiányzik. Magyarországon ugyanakkor léteznek olyan mechanizmusok, melyek lehetővé teszik a szabad tudósítást. Az újságírónak maguknak kell megtanulniuk, hogy miként végezhetik hatékonyabban munkájukat, a politikusok dolga az, hogy elég bátrak legyenek a visszavonuláshoz és hagyják az újságírókat dolgozni.

Minden visegrádi összejövetelen visszatértek ehhez a témához és egyfolytában hallgatták a politikusokat, akik arról beszéltek, hogy soha eszükbe sem jutna a tudósító sajtószabadság által biztosított munkájába. Míg az újságírók gúnyosan kacagtak, ahányszor csak hallották ezeket a mondatokat, mindannyiszor elkomorultak, amikor arról volt szó, hogy a szólás és a tudósítás szabadsága felelősséggel is jár. A felelősség azonban nem csupán az újságírók, de a politikusok vállán is nyugszik. A politikusoknak elővigyázatosnak kell lenniük, hiszen a hatalom bomlaszt, és még a legnagyobb vezetőnek is szüksége van valakire, aki segít neki, hogy megmaradjon a realitás talaján, hogy szembesüljön a való élettel – valakire, aki elég erős ahhoz, hogy a szemébe mondja, ha hibázik.

¹Kristóf Imre, a Kiskunhalasi Városi Televízió főszerkesztője, 2001

²Orbán Sándor, a Független Médiaközpont igazgatója, 2001

A BBC politikai szerkesztője, Andrew Marr hajthatatlan abban a tekintetben, hogy az újságírók tartsák magukat távol az aktív politizálástól, függetlenül attól, hogy politikáról tudósítanak vagy sem. Állítja, hogy minden pártállású politikussal képes beszélni, megnyerni a bizalmát és ez egészen addig tartható, amíg tudósításaiban méltányos és pártatlan. Talán nem tetszik majd nekik, amit mond, vagy nem értenek vele egyet, de ha mindannyiukat ugyanazzal a szenvedélymentességgel kezeli, nem lesz joguk morgolódni.

Ugyanígy a szerkesztői felelősséget kell gyakorolni akkor is, amikor eldöntjük, hogy tudósítsunk-e egy adott sajtótájékoztatóról. Csak az, hogy összehívták, és a párt azt bizonygatja, hogy valami hasznos mondanivalója van, nem feltétlenül jelenti, hogy érdekes a történet. Használjuk ítéllőképességünket annak eldöntésére, valódi történésről van-e szó. Ha nem, semmi sem kötelezhet arra, hogy foglalkozzunk vele. Egy sajtótájékoztató bejelentése nem bírósági idézés és soha nem is kell így tekinteni rá, hanem meghívó. Minket hívnak. Mi döntünk. Előfordulhat, hogy egy politikus nem nyilatkozik az adónknak vagy a lapunknak, mert úgy véli, hogy igazságtalanság érte. Próbáljuk meg tisztázni a helyzetet, és hogyha tényleg hibát követtünk el, igazítsuk helyre, kérjünk elnézést, majd adandó alkalommal próbáljuk meg helyreállítani a kapcsolatot. Előfordulhat az is, hogy egy politikus indokolatlanul emel panaszt. Még ekkor is képesnek kell lennünk bebizonyítani, hogy alaposan kivizsgáltuk a panaszt, majd megosztani a politikussal, és ha szükséges a szélesebb közönséggel is a következtetéseket.

Amikor egy politikus, jóllehet udvariasan, visszautasítja a részvételt egy műsorban, hatással lehet az adás politikai kiegyensúlyozottságára. Ha úgy döntünk, hogy mégis elkészítjük a műsort, akkor be kell jelenteni, hogy a hiányzó párt képviselője is kapott meghívást, de visszautasította azt. Előfordulhat, hogy az ördög ügyvédjeként nekünk kell szembesítenünk a hiányzó párt véleményével a többi résztvevőt – nem, mint a párt szóvivője, hanem mint a vita kiegyensúlyozója. Ne hagyjuk magunkat megfélemlíteni a politikusok által. Ha tisztességesen, pontosan, pártatlanul és felelősségteljesen tudósítunk – akkor nincs alapja a megfélemlítésnek. Fontos, hogy hitelesen kérdezzünk – ismerjük a témát. Ha valamit nem tudunk, vagy nem értünk, kérdezzünk! Soha ne fizessünk egy politikusnak azért, hogy szerepeljen egy hír-, vagy politikai magazin műsorban. Abban az esetben, ha nem politikai műsorba hívjuk meg, hanem más területen (például a sportban) szerzett tapasztalatát szeretnénk felhasználni, fizethetünk a politikusnak egy ésszerű, a többi résztvevőével arányos összeget.

Soha ne használjuk a politikussal a hírműsor számára készített interjú részletét, vagy a Parlamentből felvett hangokat vagy képeket szórakoztató, szatirikus vagy más típusú műsorokban, honlapon, csak hír-, vagy aktuálpolitikai műsorokban. A pártatlanság a becsület jelképe. Az interjúkészítés művészete az, hogy miként tudjuk kiszedni a történetet az interjúalanyból. Ebben az esetben is érték az elfogulatlanság: képes-e arra az újságíró, hogy minden politikussal szemben egyenes legyen, vagy elkerülhetetlenül lerohanja saját előítéleteivel és politikai nézőpontjával? Ha így tesz, rosszul cselekszik, mivel a politikus és az újságíró szerepe nem folyhat össze. A politikus él a propaganda eszközével, az újságíró viszont résen áll, ő a közt szolgálja. A riporternak ezért mindig alaposan ismernie kell az aktuális témát. Ugyanez a helyzet a politikával is. Ha nem ismerjük a beszélgetés tárgyát, nem finomkodjunk, hanem nézzünk utána. Esetleg ha nem megy, kérdezzünk meg valakit.

Vigyázzunk az imázsformáló hírfeldítokkal. Ő az a politikai álltafajta, általában újságíró, aki rendíthetetlen hűséggel szolgál egy pártot, vagy pártvezetőt, aki hátrahagyva a tényszerű hírközlést azt tűntte ki célul, hogy olyan hírekkel eteti meg a sajtót, melyek pártja vagy pártvezére érdekeit szolgálják. Harvey Morris a következőket mondta Visegrádon 2001-ben: „Ugyanakkor nagyon nyugtalanító, ha a magyarországi helyi politikusok, csak azért, mert pillanatnyilag hatalmukban áll anyagilag támogatni azt, valóban követelőzőek az elektronikus médiával szemben – ebben az esetben természetesen visszaélnék hatalmukkal. Mivel nem az ő

pénzükről van szó, hanem feltételezem az adófizetőkéről, amit saját politikai céljaik népszerűsítésére használnak fel.”

Tudósítás az erőszakról

„Soha nem döntünk az öncélúan erőszakos vagy nyugtalanító jelenetek bemutatása mellett, soha nem mutatunk be erőszakcselekményt csak azért, hogy közönséget toborozzunk. Vannak azonban olyan esetek, amikor az erőszakcselekményt tartalmazó híryanag magyarázatot igényel, és ilyenkor az a kötelességünk a nézőkkel, de gyakran az esemény résztvevőivel szemben is, hogy kendőzetlenül bemutassuk az igazságot. (...) Ezzel együtt, mivel a híreknek pontos kitekintést kell adniuk a világra, magyarázatot a gyakran erőszakos és nyugtalanító történésekre, nem szabad megszépíteni őket. Ezt az egyensúlyt nagyon nehéz megtalálni, de nem hagyhatunk kétségeket a nézőben a híryanag részleteit illetően.”³

A hírszerkesztőknek mérlegelniük kell, hogy mennyi időt szánnak az erőszak ábrázolására, és óvakodniuk kell attól, hogy olyan benyomást keltsenek, mintha erőszakhullámról lenne szó, kivéve, ha valóban ez a helyzet. A szerkesztőknek óvakodniuk kell továbbá attól is, hogy túl gyakran számoljanak be ugyanarról a bűncselekményről. Az erőszakról szóló tudósítás nyelvezetének higgadtnak és semlegesnek kell lennie. Ne mutassuk be az erőszakot csupán azért, mert rendelkezünk ilyen anyaggal, azaz ne ábrázoljuk öncélúan azt.

Egyetértés alakult ki abban, hogy minden magyar elektronikus médium vezető képviselőjének, a hírstáboknak és a programkészítéssel foglalkozó munkatársaknak el kellene fogadniuk, egy a Visegrádi Folyamaton alapuló etikai kódexet. Ez nem törvény lenne, hanem az elfogadott szabályok gyűjteménye, amely megszegése esetén nem büntetést, hanem szakmai megbélyegzést vonna maga után. Ezekből a kezdeti megbeszélésekből jött létre a Visegrádi Irányelvek.

Termék elhelyezése

Elgondolkoztak-e már valaha azon, hogy miért van a műsorvezető előtt kedvenc kávésbögréje, jól láthatóan és elég közel ahhoz, hogy olvasható legyen a márkanév? Ezt termék-elhelyezésnek hívják és a reklám egyik formája. Az ITC Magatartási Kódexének meghatározásában ez egy termék vagy szolgáltatás illetve az arra történő utalás beépítése egy programba, fizetés vagy egyéb, a műsorkészítő számára értékes ellenszolgáltatás fejében. Ez tilos. Egyetlen műsoron belül sem kaphat egy árucikk vagy kereskedelmi jellegű szolgáltatás az indokoltnál nagyobb hangsúlyt. Pontosabban arra a mértékre kell korlátozni az utalást az ilyen termékre vagy szolgáltatásra, amelyet az adott program szerkesztői követelményei nyilvánvalóan indokolnak. Fontos gyakorlati útmutató: nem szabad azt a benyomást kelteni, hogy külső üzleti megfontolás befolyásolja a szerkesztési folyamatot. Semmilyen körülmények között sem lehet a forgalmazóval kötött alku vagy megegyezés tárgya a termék megjelenítésének módja.

Általános szabály, hogy márkavédjeggyel rendelkező termékre név szerint nem utalunk. A szponzorálás manapság kulcsszerepet játszik az elektronikus média finanszírozásában. A kereskedelmi pénzforrásnak ez a formája későn honosodott meg Európában. Az Egyesült Államokban a kezdetektől voltak ilyen jellegű műsorok. Volt idő például, amikor egy gyógyszergyár szponzorálta az ABC Híradóját. Ez Magyarországon – már csak a törvény ide vonatkozó rendelkezéseinek következményeképpen is – elképzelhetetlen. És valljuk be, ez így helyes.

³Robert Gough, a brit kereskedelmi hírszolgálat, az ITN munkatársa, Visegrád, 2001

Amikor 1973-ban az Egyesült Királyságban megindult a független rádiózás (ezt megelőzően a BBC és az Északi tengerről engedély nélkül sugárzó kalózádiók léteztek), a szabályozó testületek ragaszkodtak a műsor és a reklám egyértelmű elkülönítéséhez. Az új adók ezt szó szerint vették és megteremtették a reklámokat be-, és levezető csomagolóelemek aranykorát. Majdnem 30 évvel később, sokkal nyugodtabban folyik a reklámok bejátszása, és csakúgy, mint Magyarországon, kevesebb díszítőelem veszi körül őket. Gyakorlatilag majdnem minden program vagy műsorrész szponzorálható Magyarországon és az Egyesült Királyságban egyaránt. Kivéve a híradókat, vallási, világnézeti és háttérműsorokat. A hírműfaj egyelőre a többi fölött áll.